

KUTUBXONACHILIK: KECHA, BUGUN VA ERTAGA.

Xalikova Muxabbat Akbar qizi

TDYU ARM axborot texnologiyalari bo'yicha yetakchi mutaxassis

Usmonaliyeva Nilufar Muxammedjanovna

TDYU ARM Bibliograf

Abdujalilova Durdona Alisher qizi

TDYU ARM Bibliograf

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14800921>

Annotation.

The article explores the evolution of librarianship across three stages: yesterday (traditional library systems), today (digitalization and technology integration), and tomorrow (innovations based on artificial intelligence and virtual reality). It analyzes shifts in the social, cultural, and scientific roles of libraries, alongside modern challenges and future opportunities. The authors emphasize the necessity of revitalizing libraries by harmonizing traditional methods with cutting-edge technologies.

Annotatsiya

Maqola kutubxonachilik sohasining rivojlanish bosqichlarini — kecha (an'anaviy kutubxona tizimi), bugun (raqamlashtirish va texnologiyalar integratsiyasi) va ertaga (sun'iy intellekt va virtual realitet asosidagi innovatsiyalar) davrlarida ko'rib chiqadi. Unda kutubxonalarning ijtimoiy, madaniy va ilmiy rolidagi o'zgarishlar, zamonaviy qiyinchiliklar va kelajakdagi imkoniyatlar tahlil qilinadi. Mualliflar an'anaviy metodlar bilan zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtirish orqali kutubxonalarning qiyofasini yangilash zarurligini ta'kidlaydilar.

Keywords: Librarianship, Digital resources, Artificial intelligence, Virtual reality, Innovative technologies, Cultural heritage.

Kalit so'zlar: Kutubxonachilik, Raqamli resurslar, Sun'iy intellekt, Virtual realitet, Innovatsion texnologiyalar, Madaniy meros.

Kutubxonalar insoniyat madaniyati, bilimi va tarixining saqlanib qolishida muhim rol o'ynagan. Ular nafaqat kitoblar va manbalar to'plami, balki jamiyatning intellektual rivojlanishi, ta'lim va madaniyat markazlari sifatida ham xizmat qiladi. Kutubxonachilikning kechmishi, buguni va ertasi haqida fikr yuritish orqali bu sohaning ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish mumkin.

Kecha: Kutubxonachilikning tarixiy rivoji. Kutubxonachilikning ildizlari qadimgi davrlarga borib taqaladi. Ilk kutubxonalar Mesopotamiya, Misr, Xitoy va Yunonistonda paydo bo'lgan. Ular asosan diniy matnlar, qonunlar va ilmiy yozuvlarni saqlash uchun mo'ljallangan edi.

Qadimgi dunyo kutubxonolari: Misrning Aleksandriya kutubxonasi (miloddan avvalgi 3-asr) dunyodagi eng mashhur kutubxonalardan biri bo'lib, unda yuz minglab qo'lyozmalar saqlangan. Bu kutubxona antik dunyoning ilmiy markazi sifatida tanilgan.

O'rta asrlar: O'rta asrlarda Yevropada monastir kutubxonolari, Sharqda esa madrasa va xonaqoh kutubxonolari rivojlandi. Ularda diniy, falsafiy va ilmiy asarlar to'plangan.

Islom olami: 8-9-asrlarda Bag'dod, Damashq va Qohirada ulkan kutubxonalar tashkil etildi. Bu kutubxonalarda yunon, hind va fors olimlarining asarlari tarjima qilinib, saqlangan.

Kutubxonachilikning dastlabki davrlari insoniyatning bilim va madaniyatni saqlashga bo'lgan intilishini ko'rsatadi.

Bugun: Zamonaviy Kutubxonachilik. Zamonaviy davrda kutubxonalar an'anaviy funksiyalaridan tashqari yangi vazifalarni ham bajaradi. Texnologiyaning rivojlanishi kutubxonachilik sohasiga katta o'zgarishlar kiritdi.

Raqamli kutubxonalar: Internet va raqamli texnologiyalar tufayli kutubxonalar virtual makonga ko'chdi. Raqamli kutubxonalar orqali millionlab kitoblar, jurnallar va manbalarga dunyoning istalgan nuqtasidan kirish mumkin.

Kutubxonalarning ijtimoiy roli: Bugungi kutubxonalar nafaqat kitob o'qish joyi, balki jamoat markazlari sifatida ham xizmat qiladi. Ular ta'lim, madaniyat va ijtimoiy faoliyatni qo'llab-quvvatlaydi.

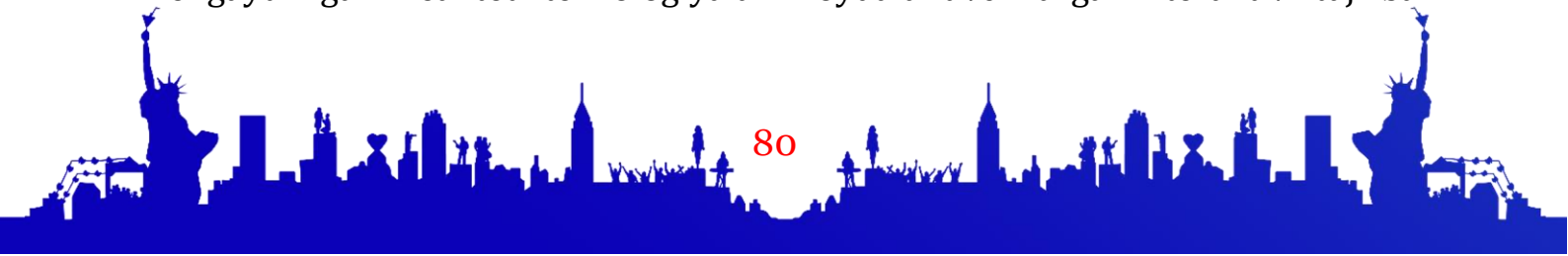
Xalqaro hamkorlik: Kutubxonalar o'rtasida xalqaro hamkorlik kuchaymoqda. Masalan, YUNESKOning "Xotira jahoni" dasturi orqali nodir qo'lyozmalar va madaniy meros obyektlari saqlanmoqda.

Zamonaviy kutubxonalar bilim, texnologiya va jamiyatni uyg'unlashtirgan dinamik markazlar sifatida faoliyat yuritmoqda.

Ertaga: Kutubxonachilikning Kelajagi. Kutubxonachilikning kelajagi texnologik innovatsiyalar, globalizatsiya va jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlari bilan bog'liq. Quyida kutubxonachilikning ertasi haqida bir necha taxminlar keltirilgan:

Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish: Sun'iy intellekt (AI) kutubxonalarda kitoblarni tasniflash, foydalanuvchilarga tavsiyalar berish va ma'lumotlarni tahlil qilishda keng qo'llaniladi. Bu jarayonlarni tezlashtiradi va samaradorlikni oshiradi.

Virtual va kengaytirilgan realitet (VR/AR): Virtual kutubxonalar va kengaytirilgan realitet texnologiyalari foydalanuvchilarga interaktiv tajriba

yaratadi. Masalan, tarixiy qo'lyozmalarni virtual tarzda ko'rish yoki 3D modellar orqali o'rganish imkoniyati.

Ochiq manbalar va global bilim tarmoqlari: Kelajakda kutubxonalar ochiq manbalarga asoslangan bilim tarmoqlarini yaratadi. Bu orqali bilim erkin tarqaladi va barcha uchun qulay bo'ladi.

Atrof-muhitga do'st kutubxonalar: Kutubxonalar ekologik jihatdan toza va barqaror binolarda joylashadi. Qayta ishlangan materiallardan foydalanish va energiya tejovchi texnologiyalar kutubxonalarning atrof-muhitga ta'sirini kamaytiradi.

Kutubxonachilikning kelajagi innovatsiyalar va jamiyatning yangi ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan bo'ladi.

Kutubxonachilik insoniyatning bilim va madaniyatini saqlash, rivojlantirish va tarqatishning muhim vositasi bo'lib kelgan. Kechmishda kutubxonalar qo'lyozmalar va nodir asarlar saqlanadigan joy bo'lsa, bugungi kunda ular raqamli texnologiyalar va ijtimoiy faoliyat markazlariga aylangan. Kelajakda esa kutubxonalar yangi texnologiyalar va global bilim tarmoqlari orqali insoniyatning intellektual salohiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

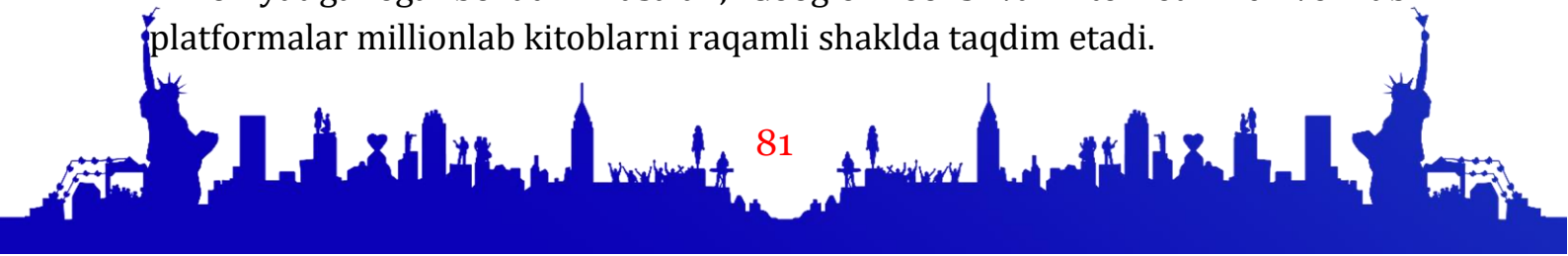
Kutubxonachilikning kelajagi haqida chuqurroq va kengroq mulohaza qilsak. Texnologiyaning tez rivojlanishi, jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlari va global tendentsiyalar kutubxonachilik sohasiga yangi imkoniyatlar va qiyinchiliklar keltirmoqda.

Kutubxonachilikning Kelajagi: yangi imkoniyatlar va qiyinchiliklar. Kutubxonachilikning kelajagi texnologik innovatsiyalar, ijtimoiy o'zgarishlar va global bilim tarmoqlarining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. Ushbu bo'limda kutubxonachilikning kelajakdagi yo'nalishlari, yangi texnologiyalarning ta'siri va kutubxonalarning jamiyatdagi o'rni haqida to'liq ma'lumot beramiz.

1. Raqamli transformatsiya va virtual kutubxonalar. Texnologiyaning rivojlanishi bilan kutubxonalar an'anaviy shakldan raqamli shaklga o'tmoqda. Raqamli transformatsiya kutubxonachilikning kelajagini belgilaydigan asosiy omillardan biridir.

Raqamli kutubxonalar: Kitoblar, jurnallar, qo'lyozmalar va boshqa manbalar raqamli shaklda saqlanadi. Bu foydalanuvchilarga dunyoning istalgan nuqtasidan kirish imkoniyatini beradi.

Virtual kutubxonalar: Virtual kutubxonalar orqali foydalanuvchilar interaktiv tarzda kitoblarni o'qish, ma'lumotlarni qidirish va tadqiqot olib borish imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, Google Books va Internet Archive kabi platformalar millionlab kitoblarni raqamli shaklda taqdim etadi.

Bulutli texnologiyalar: Ma'lumotlarni bulutli tizimlarda saqlash kutubxonalarga katta hajmdagi ma'lumotlarni samarali boshqarish imkoniyatini beradi.

2. Sun'iy Intellekt (AI) va Avtomatlashtirish. Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish kutubxonachilikning kelajakdagi rivojida muhim rol o'ynaydi.

Kitoblarni avtomatik tasniflash: AI yordamida kitoblar, maqolalar va boshqa manbalar avtomatik tarzda tasniflanadi va foydalanuvchilarga tavsiya qilinadi.

Chatbotlar va virtual yordamchilar: Kutubxonalarda chatbotlar va virtual yordamchilar foydalanuvchilarga tez va aniq ma'lumot berishda yordam beradi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish: AI yordamida kutubxonalar foydalanuvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlarini tahlil qiladi, bu esa xizmatlarni yanada shaxsiylashtirishga imkon beradi.

3. Virtual va kengaytirilgan realitet: Virtual va kengaytirilgan realitet texnologiyalari kutubxonalarga yangi imkoniyatlar keltiradi.

Virtual ekskursiyalar: Foydalanuvchilar virtual kutubxonalarda sayr qilish va nodir qo'lyozmalarni ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Interaktiv o'qish tajribasi: Kengaytirilgan realitet yordamida kitoblar interaktiv tarzda taqdim etiladi. Masalan, tarixiy voqealarni 3D modellar orqali ko'rish mumkin.

Ta'lim dasturlari: Virtual ekskursiyalar texnologiyalari orqali kutubxonalarda ta'lim dasturlari va treninglar o'tkaziladi.

4. Ochiq Manbalar va Global Bilim Tarmoqlari. Kutubxonachilikning kelajagi ochiq manbalar va global bilim tarmoqlari bilan bog'liq.

Ochiq manbalar: Ochiq manbalarga asoslangan kutubxonalar bilimni erkin tarqatishga xizmat qiladi. Bu orqali foydalanuvchilar bepul va qulay tarzda ma'lumotlarga kirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Global bilim tarmoqlari: Kutubxonalar o'rtasida xalqaro hamkorlik kuchayadi. Masalan, YUNESKOning "Xotira jahoni" dasturi orqali nodir qo'lyozmalar va madaniy meros obyektlari saqlanmoqda.

5. Atrof-muhitga do'st kutubxonalar. Kelajakda kutubxonalar atrof-muhitga do'st va barqaror binolarda joylashadi.

Ekologik jihatdan toza binolar: Kutubxonalar qayta ishlangan materiallardan quriladi va energiya tejovchi texnologiyalardan foydalanadi.

Barqarorlik dasturlari: Kutubxonalar atrof-muhitni muhofaza qilish va barqarorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha dasturlarni amalga oshiradi.

6. Kutubxonalarining ijtimoiy rolining kuchayishi. Kutubxonalar nafaqat bilim markazlari, balki ijtimoiy faoliyat markazlari sifatida ham xizmat qiladi.

Jamoat markazlari: Kutubxonalarda turli ijtimoiy, madaniy va ta'limiy tadbirlar o'tkaziladi.

Inkluzivlik: Kutubxonalar barcha ijtimoiy guruhlar, jumladan nogironlar va kam ta'minlanganlar uchun qulay sharoitlarni yaratadi.

7. Xalqaro hamkorlik va innovatsiyalar: Kutubxonachilikning kelajagi xalqaro hamkorlik va innovatsiyalarga asoslanadi.

Xalqaro loyihalar: Kutubxonalar o'rtasida xalqaro loyihalar va dasturlar amalga oshiriladi. Masalan, nodir qo'lyozmalarni raqamlashtirish va global miqyosda tarqatish.

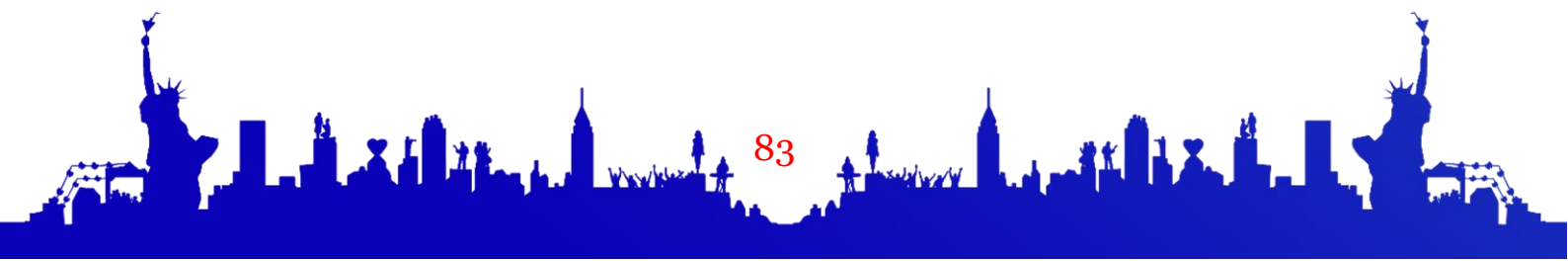
Innovatsiyalar: Kutubxonalar yangi texnologiyalar va usullarni qo'llab, xizmatlarni yanada takomillashtiradi.

Xulosa

Kutubxonachilikning kechmishi, buguni va ertasi insoniyatning bilim va madaniyatga bo'lgan sadoqatini namoyon etadi. Bu soha har doim insoniyatning rivojlanishida muhim rol o'ynashda davom etadi. Kutubxonachilikning kelajagi texnologik innovatsiyalar, global bilim tarmoqlari va jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlari bilan bog'liq. Raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, virtual va kengaytirilgan realitet kabi texnologiyalar kutubxonalarga yangi imkoniyatlar keltiradi. Shu bilan birga, kutubxonalar ijtimoiy faoliyat markazlari sifatida ham o'z rolini kuchaytiradi. Kutubxonachilikning kelajagi bilim, madaniyat va texnologiyaning uyg'unlashuviga asoslanadi. Bu soha har doim insoniyatning intellektual salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynashda davom etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jeanneney, J. (2007). Google and the Myth of Universal Knowledge: A View from Europe. University of Chicago Press.
2. Chowdhury, G. G. (2010). Introduction to Modern Information Retrieval. Facet Publishing.
3. IFLA. (2022). Global Library Trends 2022: AI and Virtual Reality. Retrieved from <https://www.ifla.org>
4. Lankes, R. D. (2016). The New Librarianship Field Guide. MIT Press.
5. UNESCO. (2021). Preserving Digital Cultural Heritage: Global Strategies. UNESCO Publishing.

6. Harrison, K., & O'Hagan, J. (2020). Virtual Reality in Libraries: Redefining User Engagement. *Library Hi Tech*, 38(3), 456-470.
<https://doi.org/10.1108/LHT-01-2020-0012>

